

Американска стопанска комора
Северна Македонија

Препораки за Нацрт-Законот за архивски материјал и архивска дејност

Скопје, април 2025

Американската стопанска комора во Северна Македонија е бизнис асоцијација на над 150 членки од најразличен спектар на бизниси, од мали претпријатија и локални компании до големи странски инвеститори, кои заедно обезбедуваат вработување за повеќе од 42.000 лица и остваруваат годишен приход повисок од 9 милијарди американски долари. Американската стопанска комора служи како платформа за застапување, вмрежување, размена на знаења и споделување најдобри практики со цел заедничко креирање на подобро деловно опкружување во земјата.

Американската стопанска комора во Северна Македонија е акредитиран член на Стопанската комора на Соединетите Американски Држави и на мрежата на Американски стопански комори во Европа, организација која претставува 49 Американски стопански комори од 47 земји во Европа и Евроазија.

Препораки во однос на Нацрт-Закон за архивска дејност и архивски материјал

Американската стопанска комора во Северна Македонија ја поздравува иницијативата за подготовка на Закон за архивски материјал и архивска дејност. Со оглед на тоа што актуелниот Закон за архивски материјал е донесен пред речиси 13 години, а во меѓувреме начинот на вршење на архивска дејност и управување со документи значително се промени, неопходно е да се креира и имплементира нова правна рамка која соодветно ќе одговори на тековните потреби и предизвици. Со цел да придонесеме во креирањето на ваквата регулатива, во продолжение споделуваме препораки за кои веруваме дека ќе придонесат за понатамошно унапредување на одредбите од Нацрт-Законот.

Уредување на документарни центри

За да се заштити и унапреди квалитетот на архивската дејност, која самиот Закон ја препознава како дејност од јавен интерес, неопходно е Законот да се дополни со одредби кои ќе ги уредуваат документарните центри како специјализирани трговски друштва кои извршуваат архивска дејност во име и за сметка за имателите на јавен и на приватен документарен и архивски материјал. Овие одредби треба да постават минимум стандарди што ќе гарантираат достапност, интегритет, доверливост и безбедност на материјалот кој ќе се чува во нив. Притоа, во согласност со овој Закон, документарните центри би биле овластени да чуваат архивски и документарен материјал и во хартиена и во електронска форма.

Дополнително, потребно е да се има предвид дека тековниот закон веќе предвидува можност за формирање на вакви документарни центри, и согласно тие одредби, веќе постојат субјекти кои вршат ваква дејност. Оттука, целта на предложените измени не е воведување на нов концепт, туку прецизирање и уредување на нивниот правен статус, обврски и стандарди за работа, со цел да се обезбеди доследна примена на начелата на архивирање и заштита на документарниот материјал.

Потенцијалното отсуство на законска регулација на документарните центри би претставувало сериозен ризик за располагањето со архивскиот и документарен материјал во согласност со начелата на достапност, интегритет и одржливост.

Предвидување можност за чување на јавен архивски и документарен материјал во приватни документарни центри

Предлагаме да се направат промени во членот 10 кој уредува дека приватните правни и физички лица не смеат да собираат, стекнуваат, чуваат и поседуваат јавен архивски и документарен материјал, односно материјал создаден во работата на државните органи, институции, фондови, агенции, јавни установи и служби, јавните претпријатија, единици на локалната самоуправа и градот Скопје, трговските друштва основани од државата или во кои доминантен капитал има државата, правните и физичките лица на кои со закон им се доверени јавни овластувања

Со оглед на ограничените просторни и технички капацитети со кои располагаат имателите на јавен документарен и архивски материјал, потребно и оправдано е да се воведат можност ваквиот материјал да може да се чува во приватни документарни центри кои ќе обезбедат негова соодветна заштита. Затоа, предлагаме членот 10, став 4 да се дополни со појаснување дека забраната за собирање, стекнување, чување и поседување на јавниот архивски и документарен материјал се однесува исклучиво на ситуации во кои овие активности се вршат во име и за сметка на приватни лица, односно кога приватните лица постапуваат без соодветно овластување дадено од имателот на материјалот. Доколку Законот ги уредува документарните центри, односно условите кои тие треба да ги исполнуваат, чувањето на јавниот архивски материјал во документарните центри не би предизвикувало ризик за јавниот интерес.

Гаранција на веродостојноста на електронските документи

Членот 25, став 5, кој ги уредува електронските документи содржи одредба дека електронските документи треба да бидат заверени со електронски потпис согласно прописите за електронска идентификација и доверливи услуги. Ваквата формулација може да создаде практични предизвици во имплементацијата затоа што електронскиот потпис не е средство за заверување. Според Законот за електронски документи, електронска идентификација и доверливи услуги, електронски потпис е збир на податоци во електронска форма кој е придружен кон или е логички поврзан со други податоци во електронска форма и кој потписникот

го користи за потпишување. Затоа, предлагаме зборот „заверени“ да се замени со „потпишани“.

Јасно уредување на обврските на имателитеа приватен архивски материјал

Во актуелната нацрт-верзија на Законот постои колизија помеѓу член 15, член 32 и член 37. Поконкретно, член 15 создава обврска за сите иматели на архивски материјал да го предадат таквиот материјал на Државниот архив. Членот 32, пак, од друга страна, им остава простор на имателите да го подаруваат, продаваат или даваат на чување нивниот приватен архивски материјал. Според истиот член, Државниот архив има право на првенствено купување на приватниот архивски материјал. На овој начин, се создава нејаснотија дали имателот на приватен архивски материјал треба да го предаде материјалот на Државниот архив, а архивот е должен да го преземе, или пак материјалот треба да му се понуди на Државниот архив за продажба. Ваквата дилема дополнително се усложнува со член 37, според кој Државниот архив е надлежен да презема приватен архивски материјал по пат на подарок и откуп, доколку процени дека истиот е од посебен интерес за државата или има историска важност.

За да се постигне усогласеност на законските одредби, предлагаме да се ревидира член 15 со што би се појаснило дека обврските кои се уредени во него важат за имателите на јавен документарен и архивски материјал, и, во согласност со член 31, и за имателите на приватен архивски и документарен материјал од посебен интерес за државата. Исто така, предлагаме да се преформулира и член 37, со што би се појаснило дека Државниот архив презема јавен архивски материјал и приватен архивски материјал од посебен интерес за државата на трајно чување, како и да се појасни правната основа (пренесување, подарување, продавање) според која би се презел приватниот архивски материјал.

Воведување можност за пренесување на приватен архивски материјал на странско правно лице

Во контекст на претходната препорака, досегашната практика покажува дека Државниот архив располага со ресурси кои се доволни за чување единствено на јавниот архивски материјал и на приватниот архивски материјал од посебен интерес за државата. Според членот 32, став 2, во ситуации на ликвидација на локални правни лица основани од странски лица, странските основачи се спречени да го пренесат архивскиот материјал во странство, а истовремено не можат да го предадат ниту на Државниот архив.

За да се надмине ваквиот предизвик, предлагаме да се измени членот 32 со што би се вовела можност приватниот архивски материјал на правно лице кое прекинало да постои со ликвидација или стечај да се пренесе на основачот-странско лице.

Притоа, ваквата можност би се користела само доколку Државниот архив одбие да го преземе материјалот. Во таа насока, во Законот треба да се утврди и рокот во кој Државниот архив треба да прифати или да одбие да го преземе материјалот. Со оглед на тоа што станува збор за материјал кој не е од посебен интерес за државата, оваа промена не би имала никакви негативни последици врз националните интереси.